

En ny politisk økonomi?

Kommentarer til Anders Lundkvists bog »Kritik af privatarbejdet«.

Peter Bundesen

1. Lundkvists projekt.

Det må siges at ambitionsniveauet i Anders Lundkvists nye bog, Kritik af privatarbejdet, er betydeligt. A.L. anfører nemlig at intentionen med bogen er intet mindre end »at opbygge den politiske økonomi på et nyt grundlag«, som er kritik af privatarbejdet.¹ A.L.'s udgangspunkt for dette projekt »har været en utilfredshed med Marx's politisk-økonomiske teori«. Han mener, at denne dels mangler forklaringskraft overfor kapitalismens aktuelle strukturer og dels indeholder teoretiske uklarheder og inkonsistenser. (s. 9) Disse findes i selve Marx's »fundamentalbegreb«: værdibegrebet, hvorfor en kritik af dette også indebærer, at værdiformsanalysen og dermed Marx's fordrejningsteori må tages op til revision.« (s. 11)

Selvom bogen også behandler andre emner, hvor især kritikken af den nyere borgerlige værdi- og pristeori synes at være skarpsindig, vil jeg her begrænse mig til at behandle A.L.'s kritik af værditeorien og hans forsøg på at opbygge den politiske økonomi på et nyt grundlag.

2. Kritikken af Marx's værditeori.

Lykkes det så for A.L. at påvise den marxistiske værditeoris indkonsi-

stens og ubrugelighed? Svaret på dette afhænger unægtelig af, hvad man opfatter som den marxistiske værditeori. Hvis man identificerer Marx's værditeori med den såkaldte »kapitallogik« fra begyndelsen af halvfjerdserne² – hvad A.L. stort set gør – så lykkes kritikken ret godt. Hvis man mener, at der fra Marx's foreligger en gennemarbejdet og konsistent værditeori – omend i forskellige skrifter – så lykkes det også at få anfægtet dette. Men hvis man mener, at der fra Marx foreligger et ikke gennemført udkast til en værditeoretisk begribelse af det borgerlige samfunds reproduktionsformer – et udkast der intenderer, men ikke altid fastholder at adskille sig radikalt fra den klassiske økonomis arbejdsværdilære – så mener jeg ikke, at det lykkes for A.L. at få påvist Marx's ubrugelighed for en begrebsliggørelse af det borgerlige samfund.³

Jeg vil hævde at A.L.'s hele opgør med Marx lider af dén afgørende svaghed, at han identificerer Marx's værditeori med »kapitallogikkens«:

»først med den skole, der herhjemme går under navnet »kapitallogik«, har formproblemerne fået den centrale placering, som

de har hos Marx; for så vidt er kapitallogikken den bedste approximation til »what Marx really meant« (s. 182)

Selvom A.L. selvfølgelig har ret i at formproblematikken er central både for Marx og for kapitallogikken, så følger det ikke nødvendigvis heraf, at man som A.L. umiddelbart kan identificere kapitallogikkens »udledningsmetode« med Marx's⁴. I stedet for at være en kritik af Marx's værditeori får A.L.'s fremstilling frem for alt karakter af at være et opgør med egne tidligere »kapitallogiske« positioner, i bøgerne »Kapitalens bevidsthedsformer« og »Introduktion til metoden i Kapitalen«.

Selvom projektionen i A.L.'s selvkritik giver anledning til misforståelser, må det alligevel indrømmes, at A.L. får rettet en nok så omfattende og relevant kritik mod den tidlige »kapitallogik«. Hvad der ikke kunne lykkes i bogen »Kritik af kapitallogikken« p.g.a. Heine Andersens mangel på selv den mest elementære indsigt i den kapitallogiske teori er faktisk lykkedes ret godt i denne bog. Imidlertid har A.L.'s fremstilling i denne sammenhæng nok den »svagheit«, at den p.g.a. sin omfattende og indgående forhold sig til problemer i »kapitallogikken« forudsætter et minimum af kendskab til disse; og da et sådant ikke har været et udpræget kendetegn for dens mange kritikere vil det nok også fremover være Heine Andersens konstruktioner, der vil fremstå som »opgøret« med

kapitallogikken – og det er faktisk uretfærdigt overfor A.L.'s grundige arbejde.⁵

Jeg vil ikke her gennemgå alle facetter i A.L.'s opgør med kapitallogikken – og i egen selvforståelse med Marx; jeg vil blot se nærmere på den kritik, der fører ham frem til et opgør med »tingsliggørelsesteorien«.⁶

A.L. påpeger, at kapitalfremstillingens karakter af at være en *ren formanalyse* betyder, at dens objekt må være varen som sådan, »dvs. der abstraheres fra de menneskelige motiver og interesser, der ligger bag udvekslingen;« (s. 178)⁷

Derfor sættes brugsværdien, dvs. den interesse der driver menneskene til markedet, i parentes, idet varens tilfredsstillelse af behov blot inddrages som en *forudsætning*. Denne nedprioritering af de praktiske interesser udtrykkes videre i værdiformsanalysen, når værdien angiveligt ursuperer en brugsværdi som fremtrædelsesform, for så er dette ikke den egentlige brugsværdi – nemlig en relation mellem ting og behov – der er tale om, men om tingen i sig selv, dvs. materialitetsform. (s. 178). A.L. påpeger, at hermed indgår brugsværdibestemmelsen pludselig på en ny måde. Den udtrykker ikke længere formidlingen mellem varens egenskaber og behovene (varen som havende brugsværdi), men udtrykker nu en egenskab ved selve tingen (varen *er* brugsværdi), idet brugsværdiens behovside skæres bort.

Som refereret af A.L. er det ud fra denne brugsværdiopfattelse, at Schanz forsigtigt kritiserer Marx's bestemmelse. Efter at have citeret Marx for »brugsværdi bliver til fremtrædelsesform for sin modsætning, værdi«, skriver han:

»Egentlig skulle det have heddet, at materialitetsformen bliver til Erscheinungsform for sin modsætning, værdien, fordi brugsværdien ... ikke er nogen form, men en egenskab ved en materialitetsform i relation til et menneskeligt behov.«

Schanz insisterer altså på, at eftersom brugsværdien indbefatter behov, har den ikke noget at gøre i værdiformanalysen; for så vidt er han mere konsekvent end Marx. (se s. 216-217, det indledende citat er fra Schanz's bog »Til rekonstruktionen af kritikken af den politiske økonomis omfangslogiske status« (s. 103). A.L. påpeger at denne nye bestemmelse af brugsværdien (som materialitetsform), som en egenskab ved tingene, sammen med påstanden om, at den er fremtrædelsesform for værdien, fører frem til påstanden om, at værdien fremtræder som en egenskab ved tingene »helt på linie med tingenes fysiske karakteristik (vægt, farve etc.)« (s. 211) Denne tingslignelsesteori kritiseres for at være mystisk. For når teorien intenderer at forklare, hvorfor den borgerlige bevidsthed er tingslig – at den opfatter de økonomiske sammenhænge tingsligt – kommer den ud for den

vanskelighed, at den borgerlige økonomi slet ikke opfatter bytteforholdene som bestemt af egenskaber ved tingene. A.L. viser, at det stort set er umuligt at finde nogen borgerlig økonom, det være sig klassisk eller vulgær, der har forsøgt at udlede bytteforholdene »af smørs, kanoners og diamanters *tingslige egenskaber*.« (212) Hvis den borgerlige økonomi kan antages at være det teoretiske udtryk for den borgerlige bevidsthed løber tingslignelsesteorien således ind i det afgørende problem, at den intenderer at begrunde et forhold som slet ikke findes, hvorfor den er

»lige så mystisk som hvis en astronom udformede en kompliceret teori, der tog sigte på at forklare, hvorfor menneskene nødvendigvis umiddelbart tror at solen drejer rundt om Mars.« (s. 213)

Det lykkes således godt og grundigt for A.L. at få vist det meningsløse i »tingslignelsesteorien«. Imidlertid må man ikke overse, at denne mystiske teori kun med vanskelighed kan tilskrives Marx; men derimod kan spores direkte tilbage til A.L.'s egne tidligere bøger, hvor den er udviklet. I Marx's bestemmelse af varens fetichkarakter – som er hans pendant til A.L.'s tingslignelsesteori – hedder det derimod:

»de relationer mellem producenterne, indenfor hvilke de nævnte samfundsmæssige egenskaber ved deres forskel-

lige slags arbejde er virksomme, antager form af en social relation mellem arbejdsprodukterne.« (Kapitalen 1:1 s. 171)

Det centrale i fetichismeopfattelsen er altså at producenternes sociale relation til totalarbejdet ved vareproduktion kun udtrykkes gennem varernes forhold til hinanden i udvekslingen; og det er jo ikke helt det samme som at påstå, at værdien skulle fremtræde som egenskaber ved de enkelte ting.⁸

De bestemmelser som det lykkes for A.L. at problematisere er »ren formanalyse«, »usurpation«, »materialitetsform« og »tingsliggørelse«. Disse er »fundamentalbegreber« i kapitallogikkens værdiformsanalyse⁹. Derimod er de vanskeligere at finde i Marx's egne fremstillinger af sin værdiformanalyse.

Selvfølge rammer A.L.'s kritik også Marx's fremstillinger, idet det også lykkes for A.L. at påvise en række uklarheder og tvetydigheder i hans begrebsanvendelse. Dette gælder for bestemmelsen af det abstrakte arbejde som både fysiologisk og som »rent socialt«, i kommensurabilitetsargumentet i bestemmelsen af det socialt nødvendige arbejde og som vist ved brugsværdibestemmelsen. Men det er kun ved at lægge disse uklarheder og tvetydigheder ind i en kapitallogisk metodeforståelse, at A.L. kan få dem til at optræde på en måde, som får teorien til at fremstå som helt inkonsistent og ubrugelig.

3. A.L.'s bestemmelse af det vareproducerende samfunds reproduktionsmodus.

Ud fra sin afvisning af »værdiformanalysen« som grundlag for begribelse af den kapitalistiske reproduktions karakter vil A.L., ud fra en kritik af privatarbejdet, udvikle sin egen bestemmelse af denne. Siget med kritikken er at vise, at når produktion er baseret på privatarbejde implicerer det, at varepriser og indtægter vil være tilfældige i forhold til produktionsbetingelserne, bortset fra, når indtægten befinder sig på subsistensniveau.¹⁰ Kun her bliver den socialt nødvendige deling af arbejdet virkeliggjort i sin renhed.¹¹

A.L.'s fremstilling af det vareproducerende samfunds reproduktionsform begynder med, at han først undersøger produktionen ved »rigoristisk at abstrahere fra udvekslingens tilbagevirkende socialisering af produktionen.« (s. 59) Dette valgte udgangspunkt implicerer, at produktionen som privatarbejde må begribes som *asocialt arbejde*.

»dvs. arbejde i isolationsceller gennem hvis vægge intet signal kan trænge hverken ind eller ud.« (s. 60)

Derfor vil de samfundsmæssige behov – også selvom de er af betydning for afsætningen – være ubestemte for privatproducenterne. (Da fremstillingsniveauet her kun omfatter den »simple vareproduktion«, er der endnu ikke tale om kapitalister

og arbejdere, men kun om privatproducenter.) I og med at produkterne skal afsættes på et marked, ved disse, at de arbejder »for andre«, men herudover ved de intet. »De andres« behov konkretiseres ikke. En sådan abstrakt bevidsthed kan derfor ikke være ledetråd for privatproducenterne. (s. 63)

Problemet for privatproducenterne er således at produktionen skal være social, men er asocial, hvorfor dem må socialiseres *efter* at den er afsluttet, ved fordelingen af arbejdsprodukterne. Hermed overlades det til varecirkulationen dels at sikre fordelingen af produkterne til forbrugerne og dels at regulere priser i forhold til produktionsbetingelserne, for at virkeliggøre den nødvendige deling af det sociale arbejde. (s. 71)

Det er altså først gennem vareudvekslingen, at der skabes social kontakt mellem privatproducenterne og hermed social enhed af arbejde og behov. Medens produktionen indebærer en tilfældig deling af arbejdet, vil der i vareudvekslingen ske en fordeling til behovene. Den fortrængte sociale eksistensbetingelse sætter sig dermed igennem i varecirkulationen. (s. 73)

Rationaliteten i privatproducenternes fremstilling af bestemte produkter ligger således i, at de gennem udveksling kan byttes, at de har en bytteværdi, hvorfor A.L. definerer en vare som et fænomen der har bytteværdi. (s. 78) A.L. bestemmer altså varen som en *ren* cirkulationskate-

gori, uden nogen referance til produktion.¹²

Som udviklingen hidtil er gennemgået her, angiver den blot forholdet mellem to udvekslende parter. Dette bytte angiver derfor hverken en almen fordeling af varerne eller regulerer fordelingen af det sociale arbejde.

Ud fra denne mangel ved den umiddelbare vareudveksling udvikler A.L. sin pengebestemmelse.¹³ Pengene er ikke tilfældige, men et nødvendigt byttemiddel. Medens det umiddelbare varebytte kun angiver et forhold mellem varer, er pengene den almene relation mellem varerne. Denne almene relation betinger, at varerne har en ensartet form, prisen, således at de kan sammenlignes. Gennem pengene skabes der en almen sammenhæng i udvekslingen. Varen står nu ikke blot overfor en anden vare, men overfor penge som almen værdi.

Løser pengene så udvekslingens to opgaver: fordelingen af produkterne og den nødvendige fordeling af det sociale arbejde? Hvad angår den første opgave:

Indenfor en given produktionsgren, (produktion af en bestemt vareart), er markedsprisen den prisstørrelse hvortil samtlige producerede varer kan afsættes. Det er altså den pris der »rydder markedet«. (s. 96) For at få afsat – og det er jo hele privatproduktionens rationale – den producerede mængde af en given vare må producenterne acceptere markedsprisen for

denne. Markedsprisens regulering sikrer således at den en gang producerede varemængde bliver afsat, men den påvirker ikke fordelingen af det anvendte arbejde til produktionen af forskellige varer. Markedsprisen rydder blot markedet, men den sender ikke noget signal tilbage til produktionens »isolationsceller«. Det er således kun den første opgave der hermed er løst. (s. 102)

Som nævnt er A.L.'s sigte med disse overvejelser, at han vil vise, at det kun er ved subsistensminimumsindkomst, at der kan ske en nødvendig deling af det sociale arbejde til produktion af de forskellige varer, medens denne fordeling vil være tilfældig for alle andre indkomster. Subsistensindkomsten er altså det eneste sted hvor udvekslingens fordeling virker regulerende tilbage på produktionen.

A.L.'s begrundelse for, at der ved subsistensindkomst kan ske en nødvendig fordeling af det samfundsmæssige arbejde er følgende: Hvis indkomsten falder under dette minimum, så tvinges privatproducenter til at gå over til at producere andre varer, som kan afkaste en indtægt, der ligger på eller over subsistensindkomsten. Hvis indkomsterne stiger til over subsistensindkomsten, vil det derimod være umuligt samfundsmæssigt at regulere det arbejde, der anvendes til produktionen af de forskellige varearter, hvorfor deres mængdemæssige fordeling vil være tilfældig. Men hvordan kan A.L. nu

påstå dette? Begrundelsen herfor er, at da privatproducenterne kun træder i kontakt med hinanden gennem udvekslingen, kender de kun hinanden gennem produkternes markedspriser, og disse meddeler intet om, hvor meget arbejde varerne indeholder:

»Privatarbejderen kender altså ikke de andres timeindtjening; man kan ikke betvivle hans vilje til at maksimere indtjeningen, men han mangler forudsætningen herfor. Han kan subsistere, ikke maksimere.« (s. 108)

Derfor kan A.L. konkludere, at privatproducenterne kun kan afskaffe det tilfældige element ved priser og indkomst, når subsistenssamfundet »sætter dem kniven for struben.« (s. 117)

I A.L.'s bestemmelse af det vareproducerende samfunds karakter, er påstanden om, at privatproducenterne kun kan subsistere, men ikke maksimere helt afgørende. Uden denne kunne han ikke opretholde påstanden om, at det vareproducerede samfund ved indkomster ud over subsistensindkomsten mister evnen til at regulere anvendelsen af det samfundsmæssige arbejde på de forskellige varearter, idet det sociale eller købedygtige behov her blot bliver identisk med den tilfældige produktionsfordeling, solgt til markedsprisen.

Hermed er også angivet hans kommunismebegrundelse, idet denne produktionsforms fortrin frem for vareproduktionen består i, at produktionen her er umiddelbart social, dvs.

planlagt i overensstemmelse med behovene, hvilket betyder en afskaffelse af vareproduktionens anarki til fordel for en planmæssig fordeling af det samfundsmæssige arbejde i overensstemmelse med behovene. (s. 71)

P.g.a. subsistensindkomstens afgørende rolle i argumentationen er der grund til at efterse subsistensargumentationen nærmere. Dette vil jeg gøre ved at stille to spørgsmål: Hvad mener A.L. egentlig med subsistensindkomst og hvorfor kan privatproducenterne kun subsistere og ikke maksimere?

A.L. pointerer, at subsistensindtægten ikke er nogen »abstrakt og luftig nødvendighed«, men er særdeles konkret, idet den sætter arbejderen i stand til at købe de nødvendige »livsmidler« til at holde sig i live. Selvom de nødvendige livsmidler skal differentieres efter forskelle i arbejdsintensitet, oplæringstid og familiestørrelse, så synes A.L. tilsyneladende, at det vil være ret uproblematisk at ville bestemme, hvad der udgør livsmidlerne og dermed subsistensindtægten. Imidlertid mener jeg, at det er en ren fiktion når A.L. næsten på kroner og ører vil bestemme subsistensindtægten ud fra, hvad der er de nødvendige livsmidler.

For det første er der andre ting end forskelle i arbejdsintensitet, nødvendig oplæringstid og familiestørrelse der vil betinge en forskel i omfanget af nødvendige livsmidler, idet forskelle i klimatiske forhold og i menneskenes fysisk-idiologiske kon-

stitution også må betinge forskelle i behovet for nødvendige livsmidler.¹⁴ Derfor kan der ikke være *en*, men der må være forskellige subsistensindtægter. Endvidere kan man vel heller ikke forudsætte, at der for alle mennesker er samme forhold mellem subsistensindtægt og omfang af livsmidler, idet alle ikke vil anvende deres indtægt på samme måde; der er vel nogen, der kan økonomisere bedre end andre med deres indtægt. Dette må betyde en yderligere differentiering af subsistensindtægterne.

Selvom vi således kan konstatere at subsistensindtægt må være en mere differentieret bestemmelse end A.L. her angiver, så betyder dette ikke i sig selv, at hans konstruktion falder sammen. Enhver kan jo være ret ligeglad med størrelsen af de andres subsistensindtægt. Hvad der interesserer ham er hans egen, og denne skulle han kunne bestemme ud fra livstruslen.

Kritikken må derfor formuleres mere principielt. Jeg vil påstå at selve forestillingen om et eller flere subsistensminima er meningsløs, fordi den faktiske reproduktion af menneskene ikke angiver noget om, ved hvilket *niveau* det må ske; og det er jo netop hele intentionen med bestemmelsen af subsistensminimum. A.L.'s overlevelseshæftelse angiver jo blot, at producenterne skal forblive i live og at der skal reproducere nye generationer; man kan ikke ud fra den sige noget om, hvorvidt de skal forblive i live i f.eks. 30, 40, 50 eller 60

år. I alle disse tilfælde vil der ske en reproduktion. A.L.'s subsistenskriterium, overlevelse, angiver derfor blot, at der er tale om en reproduktion, men ikke noget om niveauet for denne, om den sikrer en overlevelse i f.eks. 30, 40, 50 eller 60 år. Medmindre den enkelte ved lige hvor mange år, han skal leve, er det meningsløst at tale om et bestemt subsistensniveau. Når dette ikke er tilfældet, ved den enkelte privatarbejder lige så lidt om niveauet for sin egen overlevelse som om niveauet for de andres.

A.L.'s konstruktion løber altså ind i det afgørende problem, at der kun kan ske en nødvendig fordeling af det samfundsmæssige arbejde ved et niveau, der er ubestemmeligt og derfor meningsløst. Det system, som A.L. har konstrueret, er altså endnu mere anarkistisk, end han selv forestiller sig. For der kan end ikke findes et eneste punkt hvor der sker en nødvendig fordeling af det samfundsmæssige arbejde.

Som angivet er A.L.'s hele konstruktion baseret på en forudsætning om, at privatproducenterne kun kan subsistere men ikke maksimere. Vi har i det forangående vist at den første forudsætning ikke er holdbar; men hvorledes er begrundelsen for at de ikke kan maksimere. Hele A.L.'s argumentation om, at producenterne ikke kan maksimere, synes at hvile på den fremstillingsmæssige begrænsning, der ligger i, at denne første bog kun omhandler »simpel vareproduktion«. A.L. har derfor endnu ikke

bestemt privatproducenterne h.h.v. kapitalister og arbejdere, og A.L. vil vel ikke i ramme alvor påstå at kapitalisterne profitsubsisterer og ikke profitmaksimerer.¹⁶ Hvis man accepterer at kapitalisterne profitmaksimerer, kan man også forklare hvorledes produktionen bliver reguleret af de samfundsmæssige behov for de forskellige varearter, idet kapitalister, der producerer varearter, der kun kan afkaste en undergennemsnitlig profit gennem en »trial and error« proces, tendentielt vil gå over til at producere varearter, der kan afkaste en overgennemsnitlig profit. Når man derfor tager højde for, at det er kapitalister og ikke blot »privatproducenter«, der konkurrerer, forsvinder også A.L.'s problem med, at fordelingen af det samfundsmæssige arbejde er ubestemt. Men dette betyder også, at hele hans konstruktion for at påvise dette samfunds anarkistiske karakter falder fra hinanden.¹⁷

4. Afslutning.

A.L.'s forsøg på at opbygge en ny politisk økonomi på grundlag af en kritik af privatarbejdet sker ud fra en afvisning af værditeoretiske bestemmelser af det kapitalistiske samfunds reproduktionsform, eller som han selv skriver:

»Jeg betragter værdien – *enhver* værdi – på samme måde som en ateist betragter helligånden.«
(s. 332)

Han går således igang med at konstruere en samfundsmodel for

produktion, udveksling og behov uden anvendelse af værdibestemmelser. Herudfra konstruerer han så en model, hvori der rigoristisk abstraheres fra udvekslingens tilbagevirkende socialisering af produktionen – denne opfattes som udført i isolationsceller. Hertil knyttes en vareudveksling, som blot kan realisere den allerede producerede varemængde. Produktionsfordelingen er derfor uden nogen form for samfundsmæssig regulering.¹⁸ Denne modelfremgangsmåde betyder endvidere at »simpler vareproduktion«

ikke fastholdes som den kapitalistiske produktionsmådes »mest abstrakte og enkle strukturer«; men bliver anvendt som en almen samfundsmode for produktion og udveksling, der har karakteristika, der metodisk er indlagt i modellen som forudsætninger (produktionens isolerthed, regulering ved eksistensminimum etc.). Derfor bliver grundlaget for A.L.'s afsværgelse af enhver form for værditeori egentlig blot, at en sådan ikke kan passe ind i den samfundsmode som han selv har konstrueret.

1. Den foreliggende bog, der omhandler varer og penge dvs. simpel vareproduktion, udgør første del af dette projekt, medens kapitalen først vil blive analyseret i projektets anden del. Det skal dog bemærkes at analysens genstand også i første del stedse er kapitalismen, da der med simpel vareproduktion ikke tænkes på primitive før-kapitalistiske sammenhænge, men på den kapitalistiske produktionsmådes »mest abstrakte og enkle strukturer«. (s. 17)
2. Jeg vil ikke her forsøge mig med nogen »omfangslogisk« bestemmelse af kapitallogikken, hvorfor det skal anføres, at her anvendes udtrykket for den kapital-rekonstruktive retning der her i landet ved midten af halvfjerdserne var centreret omkring Hans Jørgen Schanz's arbejde, hvis metodiske inspirationskilde var en Hegel-orienteret Marxfortolkning, således som den findes hos H. Reichelt.
3. A.L. afslører intet kendskab til de nyere bestræbelser som ikke blot intenderer at »rekonstruerer« den marxiske værditeori, men som mener at den kun kan udvikles gennem en kritik af dele og formuleringer i Marx's økonomiske skrifter. Jeg tænker her især på Backhaus i Tyskland (se f.eks. hans artikel i Kurasje nr. 27/28: »Om forholdet mellem det »logiske« og det »historiske« i Marx' kritik af den politiske økonomi), på Konstanz-Sidney-projektet (se f.eks. M. Eldred/ M. Hanlon, Reconstructing Value-Form Analysis, i Capital and Class nr. 13 1981) og på japaneren Uno (se hans bog »Principles of Political Economic, Harvester Press 1980).

Et fælles grundlag for disse er I.I. Rubins præcisering af, at værdibestemmelsen er den nødvendige syntese af produktion og behov, når produktionen på en gang sker privat og er rettet mod samfundsmæssige behov. Derfor kan værdikarakteren kun bestemmes gennem udvekslingen, som samfundsmæssig gør eller associerer privatarbejdet. Denne position må indeholde en kritik af Marx i det omfang han gør værdibestemmelsen til en *ren* produktionskategori. En sådan kritik får ikke kun ubetydelige konsekvenser; f.eks. får den Hanlon og Eldred til at afvise Marx' angivelse af værdistørrelsen som målt i arbejdstid.

4. Den centrale intention i »udledningsmetoden« er at man ud fra »mangler« i bestemmelsen af varen kommer videre til også at udlede penge og kapital. (se s. 184) Overfor A.L.'s identifikation af Marx' metoden med »udledningsmetoden« påviser Backhaus i den nævnte artikel med al tydelighed, at spørgsmålet om hvad der var Marx' metode – end ikke for ham selv – er alt andet end afklaret.
5. Foruden A.L.'s kritik kender jeg af danske bidrag faktisk kun en systematisk kritik af kapitallogikkens værdiformsanalyse. Det er Lars Qvourups artikel »Nogle problemer i kapitallogikken« i Teori og Praksis nr. 7. 1977. Imidlertid er sigtet her et helt andet. Medens A.L. vil bruge sin kritik til at afvise værdiformsanalyse som sådan forsøger L.Q. at påvise, at værdiformanalysen hos Marx er af anden karakter end den er i kapitallogikken.
6. Den kritik er også publiceret separat i Kurasje nr. 26, »Kritik af Marx's tingsliggørelses-teori«.
7. Her er et åbenbart udtryk for at A.L. forveksler sin kapitallogikkritik med en kritik af Marx. Angiveligt er det Marx' opfattelse der her gennemgås, men A.L. henter sine citatmæssige belæg fra Schanz' bog »Til rekonstruktionen af kritikken af den politiske økonomis omfangslogiske status«, Århus 1973 s. 178 note 1.
8. Til trods for denne imødegåelse skal det alligevel fremhæves som A.L. fortjeneste at have påvist Marx' tvetydige brug af brugsværdibegrebet. Denne tvetydighed gør Marx dog selv opmærksom på i første udgaven af Kapitalen. (K. Marx, Vare-Penge-Kapital, Århus 1974 s. 31).
9. For en kritik af disse begreber som grundlag for værdiformanalysen se Lars Qvortrup op. cit.
10. Subsistensindtægten er den indkomst der sikrer at man kan få de »naturlige behov« opfyldt. Hvad er så disse? Herom oplyser A.L.:

»Sondringen mellem naturlige og sociale behov gennemføres ikke ved at holde rettergang over varerne, således at franskbrød og strømper skønnes naturlige, kiks og biler ikke. Noget sådant ville selvfølgelig være absurd. Sondringen går på en helt anden led, nemlig mellem de fysiologiske betingede behov og den *måde*, hvorpå behovene tilfredsstilles, altså mellem indhold og form, mål og middel.« (s. 29)

Og i forlængelse heraf angiver A.L., at det livsnødvendige »ret så exakt« kan måles i dagligt kalorielbehov. (s. 29)
11. Foruden denne karakter af tilfældighed betyder privatproduktionen ifølge A.L. også mere »kvalitativt«, at menneskene som privatproducenter abstraherer fra samfundet, hvorved de stempler dette som upersonligt, umenneskeligt eller objektivt. Hermed selvstændiggøres de samfundsmæssige sammenhænge som en fremmed magt i forhold til menneskene, (s. 60) Denne problematik, der synes at svare til Marx' subjekt-objektproblematik, skal dog ikke diskuteres nærmere her.
12. Hermed adskiller den sig fra varebestemmelsen hos Marx. Her er varen netop den kategori, der knytter produktion og cirkulation sammen. Derfor er cirkulationsobjekter her kun egentlige varer i og med, at de er resultat af en eller anden produktion.
13. Vi ser altså at til trods for den kritiske holdning til kapitallogikkens værdiformanalyse så er A.L.'s fremgangsmåde ved kategoriudviklingen analog til udledningsfremgangsmåden i kapitallogikken, idet det begge steder angiveligt er *mangler* ved en kategori der fører frem til bestemmelsen af den næste etc. Dette udtrykker A.L. eksplicit således:

»Hver ny økonomisk kategori er et forsøg på at *bekæmpe* anarkiet i den borgerlige produktionsmåde, men da den samtidig er *udtryk* for denne splittelse, virkeliggøres harmonien, ordenen eller den sociale sammenhæng aldrig.« (s. 19)

Forskellen til kapitallogikkens fremgangsmåde ligger kun i at A.L. renoncerer på at konstruere en logisk »overgang« fra vare til penge: »Der gives ingen smuk og harmonisk overgang fra vare til penge, i stil med Marx's overgang fra enkel til almen værdiform.« (s. 89)

Derfor er A.L.'s opgør med kapitallogikken egentlig slet ikke så radikalt som han indimellem selv tror.

14. Andet steds i bogen gør A.L. da også selv opmærksom på disse forskelle, idet han i indledningen skriver: »At disse behov er naturlige indebærer iøvrigt ikke at de er universalhistoriske konstanter, kun at de varierer med den indre og ydre natur; således at der er forskel på børns og voksnes næringsbehov, ligesom det er klart at der i troperne ikke findes noget naturligt betinget behov for at blive beskyttet mod kulden.« (s. 29)
15. I bogens begyndelse angiver A.L., at simpel vareproduktion blot udtrykker den kapitalistiske produktionsmådes »mest abstrakte og enkle strukturer«. Hvis han holder fast ved dette kan der logisk set ikke gælde *forskellige* lovmæssigheder for simpel vareproduktion og kapitalistisk produktion. Det må være de samme lovmæssigheder der gælder for begge bestemmelser. Forskellen kan bestå i at den første ikke indeholder så mange bestemmelser som den sidste.

Til trods for at A.L. angiver at simpel vareproduktion blot udtrykker den kapitalistiske produktionsmådes »mest abstrakte og enkle strukturer«, så antyder brugen af betegnelsen »simpel vareproduktion« og ikke simpel cirkulation alligevel en tendens til modeltænkning, således at simpel vareproduktion tenderer mod at blive opfattet som en særlig produktionsform med lovmæssigheder forskellig fra den kapitalistiske produktionsform.
16. I bogens »efterskrift« angiver A.L. også selv at kapitalisterne profitmaksimerer. (s. 343)
17. A.L. vil nok mene, at det her fremførte udtrykker en harmoniseret opfattelse af kapitalismen. Imidlertid må det pointeres, at begreberne »harmoni« og »reproduktion« ikke nødvendigvis er identiske. Hele Marx' undersøgelse af det borgerlige samfunds reproduktionsformer viser hvorledes dette reproduceres gennem klassekampens modsætninger. Det var hans sigte at undersøge hvorledes det borgerlige samfund kan reproducere på basis af privatproduktion og samfundsmæssig arbejdsdeling. Derfor begyndte han med undersøgelsen af varen som under disse forhold netop udtrykker enheden mellem produktion og samfundsmæssige behov. Imidlertid er de reproduktionsformer der bestemmes på grundlag heraf ikke harmoniske, men udtrykker derimod modsætningen mellem lønarbejde og kapital og modsætninger indenfor disse klasser.
18. Derfor er det indenfor denne modelkonstruktion egentlig ikke korrekt at tale om »social nødvendig fordeling af arbejdet«, idet fordelingen af det sociale arbejde i denne produktionsmodel netop er givet som tilfældig, medmindre man befinder sig på et eller andet (imaginært) eksistensminimum.